

РОЛЬ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ ПОСЕЛЕНЬ У ТРАНСФОРМУВАННІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ

Михайло САЛІЙ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Чернівці, Україна

Abstract. *The study analyzes functional types of settlements serving as community centers in Ternopil region. Their role in the settlement system is assessed based on specialization, infrastructure, employment, and financial capacity. Multifunctionality and favorable location enhance local socio-economic development. Results can inform spatial planning and local development programs.*

Key words: *settlement system, communities, functional types, socio-economic development, infrastructure, settlement system cores.*

Система розселення формується через взаємодію населених пунктів різного типу та функціонального значення які виступають ядрами таких зав'язків. Залежно від переважаючих видів діяльності, соціально-економічної спеціалізації, рівня розвитку інфраструктури, адміністративного статусу поселення виконують різні функції що визначає їхню роль розвитку в обласній системі розселення. Вивчення саме функціональних типів саме адміністративних центрів громад що є ядрами систем розселення локального рівня дає можливість глибше зрозуміти особливості взаємозв'язків між населеними пунктами та їхній вплив на розвиток території.

В структурі системи розселення населені пункти що до неї входять відрізняються не тільки своєю людністю, розміром чи адміністративним статусом, а й за своїми функціональними ознаками. В залежності від наявності чи переважання конкретних видів діяльності, або ж їх поєднання – адміністративної, аграрної, промислової, транспортної, освітньої та інших можна визначити функціональний тип населеного пункту. Аналіз функціональної типології дає змогу краще зрозуміти вплив окремих населених пунктів на розвиток системи розселення.

Розглянувши підходи ряду науковців (А. І. Доценко, 2010), (П. О. Сухий, & Н. В. Заблотовська, 2011), (О. О. Афонана, 2003), (Т. Б. Заставецький, 2005) та інших визначення та групування населених пунктів за функціональними типами, а також врахувавши їх значення в ієрархії обласної системи розселення та особливості спеціалізації відносно сфер зайнятості населення, було здійснено класифікацію міських поселень адміністративних центрів громад за функціональними типами.

I. Ядро обласної системи розселення, промисловий вузол, з адміністративно-організаційними, науково-культурними, соціально-побутовими, транспортними функціями. До вказаного типу належить обласний центр м. Тернопіль, що також є адміністративним центром Тернопільського району та Тернопільської громади. Місто є центром обласної системи розселення з найпотужнішим соціально-виробничим та транспортним потенціалом

II. Ядра районної системи розселення, промислові центри, з адміністративно-організаційними функціями:

а) місто з науково-культурними, соціально-побутовими, транспортними функціями – м. Чортків. Місто є адміністративним центром Чортківського району, та другим чисельністю населення в області.

б) місто з освітньо-культурними, соціально-побутовими функціями – м. Кременець. Адміністративний центр Кременецького району та третє за кількістю населення місто в області.

III. Ядра первинної системи розселення, багатофункціональні центри з адміністративними функціями:

а) поселення із розвинутими культурно-освітніми, соціально-побутовими торговельно-розподільчими, транспортними функціями. Сюди входять міста Збараж, Зборів, Бережани,

Теребовля, Заліщики та селище Підволочиськ, що раніше були адміністративними центрами районів, а також селища Микулинці, Великі Бірки, Велика Березовиця та Заводське. Усі перелічені населені пункти знаходяться на магістралях міжобласного значення та перетинах інших шляхів сполучення.

б) поселення з соціально-побутовими, торговельно-розподільчими туристично-рекреаційними функціями: м. Почаїв що є одним з найважливіших православних паломницьких центрів України та селище Гусятин в якому знаходиться курорт з лікувальними мінеральними водами..

в) поселення з соціально-побутовими, торговельно-розподільчими, функціями: сюди увійшли міста Борщів, Бучач, Ланівці, Монастириська, Підгайці, Шумськ та селище Козова що були колишніми адміністративних районів області.

IV. Ядра первинної системи розселення, агро-промислові центри з адміністративними функціями: сюди відносяться міста Копичинці, Скалат та Хоростків а також дев'ять селищ.

Сільські населені пункти що є адміністративними центрами громад також були розподілені відносно переважної зайнятості населення в галузях господарства кількості та фінансової потужності виробництв.

I. села – ядра первинної системи розселення, аграрно-бізнесові центри, з адміністративними, соціально-побутовими функціями. До даного типу відносяться дев'ять населених пунктів, це переважно потужні села, що попри зайнятість в аграрному секторі також мають представлено у своєму складі підприємства кількох галузей промисловості. Сюди входить шість сіл Тернопільського району та три Чортківського. Села Великі Гаї, Озерна, Байківці та Підгородне, є центрами громад що розташовані неподалік м. Тернополя. Село Золотники на півдні Тернопільського району є центром однієї з найбільших сільських громад області. В Чортківському районі це села Нагірянки та Трибухівці неподалік м. Чорткова та Іване-Пусте на південному сході області. Всі перелічені населені пункти мають людність більше 1600 осіб а населення сіл Великі Гаї, Трибухівці, Озерна та Біла перевищує 3000 мешканців.

II. Села – ядра первинної системи розселення, аграрні центри з адміністративними функціями та розвитком переважно харчової промисловості. В дану групу входить дванадцять населених пунктів. В Тернопільському районі це села Іванівка, Нараїв, Купчинці, Сарнчуки та Скорики. Всі вони окрім Купчинців знаходяться на окраїнах району в значній відстані від обласного центру. В Чортківському районі таких населених пунктів чотири це Більче Золоте, Білобожниця, Колидняни та Васильківці. Населення кожного з них перевищує 1000 мешканців а у Білобожниці та Більче Золотому 1500 осіб. В Кременецькому районі до даного функціонального типу належать адміністративні центри усіх трьох з сільських громад Великі Дедеркали, Лопушне та Борсуки. Чисельність населення у двох останніх становить 800 осіб.

Загалом серед центрів громад по області найбільш багатофункціональними населеними пунктами серед міських поселень окрім обласного та районних центрів, є населені пункти що раніше були центрами колишніх районів та знаходяться на перетинах важливих транспортних магістралей. Серед сільських населених пунктів переважає аграрна спеціалізація. Варто зауважити, що кількість виконуваних функцій буде залежати як від місця поселення у обласній системі розселення так і від його ролі у опорному каркасі розселення. адже при більш вигідному транспортному розташуванні – зростає діапазон функцій населеного пункту, що в свою чергу впливатиме на загальну спеціалізацію громади.

Окремо розглянувши основні види діяльності що приносять громадам найбільші доходи та зіставивши відповідні характеристики із рівнем фінансової спроможності громад а відповідно і стан соціально-економічного розвитку

Для того щоб підкреслити важливість впливу функціональної спеціалізації населених пунктів на розвиток системи розселення, в контексті сучасних трансформаційних процесів та просторових змін, саме місцевого рівня, тобто на рівні громад, було заставлено відповідні характеристики з рівнем фінансової спроможності громад. Виявлено що відповідна спроможність переважно має

прямий зв'язок з багатофункціональністю адміністративного центру а також галузевої багатопрофільності галузевої структури населених пунктів громад. Простежується вектор до спадання фінансової спроможності громад а відповідно і рівня соціально-економічного розвитку від центру обласної системи розселення до периферійних громад.

Відповідно до вище сказаного, виділені нами особливості у розвитку громад та переформатуванні систем розселення можуть лягти в основу при складанні як для покращень на локальному рівні так і для майбутніх перспективних програм регіонального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Opendatabot. Реєстр юридичних осіб: Тернопільська територіальна громада (UA61040490000035010).[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://opendatabot.ua/c/UA61040490000035010> (дата звернення: 01.05.2025).

2. Порівняльний аналіз фінансової спроможності територіальних громад (на основі показників 2021 та 2023 років). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.ua/news/18171> (дата звернення: 01.05.2025).

РЕГІОНАЛЬНІ РИНКИ ПРАЦІ УКРАЇНИ: (НЕ)СТІКІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Катерина СЕГІДА, Олександр ДУМНОВ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харків, Україна

Abstract. *The factors and transformations of regional labor markets in Ukraine as a result of the full-scale war are analyzed, such as mass migration, loss of labor capital, destruction of infrastructure, relocation of enterprises, change in labor market conditions, etc. Special attention is paid to the concepts of resilience and adaptability of regional labor markets as criteria for efficiency in crisis conditions. Directions for further research are outlined, in particular in the context of post-war recovery.*

Key words: *labor market, regional disparities, resilience, adaptability, employment, unemployment, labor potential, Ukraine.*

Ринок праці є ключовим елементом національної економічної системи, а ефективність його роботи значною мірою впливає на загальний економічний розвиток країни. Повномасштабна війна Росії проти України спричинила безпрецедентні трансформації соціально-економічного простору держави. Чутливими до викликів війни є регіональні ринки праці, які в умовах руйнації інфраструктури, переміщення населення та економічної невизначеності зазнають глибоких деформацій [10]. В умовах воєнного стану ринок праці опинився в стані глибокої кризи та втратив здатність повноцінно забезпечувати потреби в працівниках на реальних робочих місцях. Це зумовлює необхідність детального вивчення специфіки його функціонування у воєнних умовах, аналізу масштабів кризи та пошуку шляхів для його поступового відновлення [12]. Актуальним є аналіз не лише поточних змін, а й стійкості регіональних ринків праці – їх здатності адаптуватися, відновлюватися й трансформуватися у період криз.

Оцінка поточних тенденцій дає змогу виявити ключові загрози для ринку праці, що істотно загострилися внаслідок воєнних дій на території України. Серед них – зростаюче навантаження та напруження на ринку праці, спричинене активними бойовими процесами [10]. До прямих наслідків воєнних дій відносяться фізичне знищення інфраструктури (руйнування промислових підприємств, агрофірм, логістичних центрів (Донецька, Луганська, Харківська, Херсонська області), припинення функціонування низки підприємств (металургія, машинобудування, хімічна промисловість тощо), втрата контролю над ринком праці окупованих територій, високий рівень небезпеки для працівників на прифронтових територіях тощо.

Одним із найбільших викликів останніх років є масова вимушена міграція українців, і як внутрішні переміщення, так і зовнішня трудова міграція, суттєво впливають на ринок праці. За